

УДК 342.7

**ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАХИСТУ ПРАВ «ОСОБЛИВО УРАЗЛИВИХ
КАТЕГОРІЙ ДИТЯЧОГО НАСЕЛЕННЯ» В УКРАЇНІ**

**LEGAL ASPECTS OF PROTECTING THE RIGHTS OF «PARTICULARLY
VULNERABLE CHILDREN POPULATION» IN UKRAINE**

Пружанська Т.П.,
*викладач кафедри теорії, історії держави і права
та конституційно-правових дисциплін
юридичного факультету
Академії праці, соціальних відносин і туризму*

Стаття присвячена дослідженню проблем, пов'язаних із захистом особливо уразливих категорій дитячого населення, дітей з інвалідністю, які мають фізичні та психологічні відхилення в контексті реалізації ними права на освіту, права на охорону здоров'я (медичне обслуговування) та права на гідний життєвий рівень. Аналізуються правові підходи до визначення поняття «особливо уразливі діти», досліджуються проблемні питання у сфері реалізації конституційних прав зазначеної категорії дітей.

Ключові слова: особливо уразливі категорії дитячого населення, діти з інвалідністю, право на освіту, право на охорону здоров'я, право на гідний життєвий рівень.

Статья посвящена исследованию проблем, связанных с защитой особо уязвимых категорий детского населения, детей с инвалидностью, имеющих физические и психологические отклонения в контексте реализации ими права на образование, права на охрану здоровья (медицинское обслуживание) и права на достойный жизненный уровень. Анализируются правовые подходы к определению понятия «особо уязвимые дети», исследуются проблемные вопросы в сфере реализации конституционных прав данной категории детей.

Ключевые слова: особенно уязвимые категории детского населения, дети с инвалидностью, право на образование, право на охрану здоровья, право на достойный жизненный уровень.

The article investigates the problems associated with the protection of particularly vulnerable population of children, especially children with disabilities who have physical and mental abnormalities in the context of the exercise of the right to education, right to health care (health care) and the right to decent standard of living. Analyzes the legal approaches to the definition of «particularly vulnerable children» examines problematic issues in the implementation of the constitutional rights of this category of children.

Key words: especially vulnerable child population, children with disabilities, right to education, right to health, right to a decent standard of living.

Постановка проблеми. В період найскладніших випробувань для українського суспільства та на шляху подолання політико-економічної кризи в державі доволі гостро стоїть питання захисту прав «особливо уразливих категорій дитячого населення», які в силу життєвої необхідності потребують державної допомоги.

До вразливих категорій дитячого населення відносяться: діти із малозабезпечених сімей, діти-сиріти, діти з фізичним або психологічними вадами здоров'я, діти з інвалідністю, діти-біженці, молодь, безпритульні діти, залежні від алкоголю, наркотиків, піддані насильству і дискримінації, але зосередити свою увагу хочеться саме, на дітях з інвалідністю, що мають психологічні або фізичні відхилення, які вимушені щодня боротися за своє життя і здоров'я.

Згідно із даними ЮНІСЕФ (2013 р.) дитяче населення в Україні (кількість осіб віком до 18 років) становить більше 8 мільйонів. Приблизно 100 тисяч родин з 202,212 тис. дітей вважаються такими, що опинилися у складних життєвих обставинах в Україні, з яких понад 165 тисяч – це діти з інвалідністю [1, с. 316].

Проблема дослідження становища дітей з інвалідністю, які мають фізичні і психологічні відхилення, охоплює ряд проблем, що потребують аналізу. Одними із основних проблем є проблеми реалізації прав на освіту, медичне обслуговування, гідний життєвий рівень, що гарантовано нормами національного і міжнародного права. Окрім того, визначення статусу дітей стало одним із основоположних питань, яке привертає увагу не тільки науковців і громадськості, але й державних органів влади.

Стан дослідження. Значну увагу з боку науковців приділено вивченню питання про місце дітей з функціональними обмеженнями в суспільстві та системі соціально-правового захисту України, особливостей їхнього виховання та навчання. Цим аспектам присвячено ряд монографій, видань Державного центру соціальних служб для молоді, Державного комітету України у справах сім'ї та молоді, Українського інституту соціальних досліджень, в яких розкрито питання становища дітей цієї категорії. Соціальна реабілітація дітей з функціональними обмеженнями, їх інтеграція до повноцінного суспільного життя, надання соціально-педагогічної допомоги таким дітям – предмет наукової уваги А. Капської, Р. Вайноли, І. Пінчук, С. Толстоухової, В. Кулика, В. Ляшенка та ін. [2]

Виклад основного матеріалу. Грунтуючись на ідеї важливості загальнолюдських цінностей і різноманітного розвитку особистості Конвенцією про права дитини визнано пріоритет інтересів дитини у суспільстві, підкріплено Декларацією про права розумово відсталих осіб (1971 р.), Декларацією про права інвалідів (1975 р.), Всесвітньою декларацією про забезпечення виживання, захисту і розвитку дітей (1990 р.). Фактом ратифікації наша країна покляла на себе відповідальність перед світовим співтовариством щодо забезпечення на своїй території всіх положень Конвенції та Декларацій щодо посилення роботи з інтегрування особливо уразливих катего-

рій дітей у життя громади, забезпечення їм доступу до школи або лікарні, підтримання таких дітей та їх близьких.

Українське законодавство з моменту ратифікації вказаних міжнародних актів й досі має чимало проблем, що виникають на рівні правотворчості, правозастосування, формування державної політики в цій сфері, яке потребує вироблення якісно нового підходу до забезпечення дитячому населенню України дотримання його громадянських прав і свобод, повноцінного розвитку відповідно до індивідуальних потреб.

Враховуючи, що дотримання прав дітей, надання їм пріоритету в суспільстві, виховання, якісна освіта є першочерговими завданнями держави та таких соціальних інститутів, як сім'я, освітні заклади, громадські об'єднання й організації, обов'язком яких є всебічний розвиток особистості, соціалізація та інтеграція дитини до суспільного життя як повноправного члена соціуму, доводиться констатувати, що зусилля неурядових організацій, які прагнуть покращити становище дітей України, недостатні. Через це гарантований державою механізм реалізації потребує удосконалення.

Особливо це простежується у кризовій соціально-політичній ситуації, яку сьогодні переживає країна, коли має місце брутальне порушення основних прав людини, свідками чого є і діти. Це стосується і особливо уразливих дітей, які стають заручниками ситуації. Так, наприклад, ситуація з окупованим Кримом. Особливо уразливі діти та їх родини мають гарантії з боку держави щодо отримання соціальних послуг відповідно до законодавства України [3], але в силу тих же життєвих обставин вони не в змозі реалізувати гарантії через загрозливе для життя становище, через неймовірний тиск з боку окупантів, через недостатню фінансову і матеріальну підтримку з боку державних органів.

Право дитини на здоров'я піддається небезпеці, якщо дитині не забезпечується достатній рівень життя.

Основними проблемами у сфері охорони здоров'я дітей у 2013 р. залишаються обмежений доступ таких дітей до послуг охорони здоров'я у сільській місцевості, недостатності не лише коштів для оплати медичних послуг, але й за відсутністю або складністю отримання таких послуг на безоплатній основі. Система надання медичної допомоги дітям з онкологічними та рідкісними захворюваннями в Україні потребує не лише 100% фінансування, а й низки послідовних заходів розвитку галузі дитячої онкології, реалізація яких в Україні відбувається вкрай повільно [4].

Для того, щоб усі діти могли досягти найвищого рівня здоров'я і користувалися послугами системи охорони здоров'я пропонується розвивати первинну медико-санітарну допомогу шляхом вчасного і у достатній кількості забезпечення таких дітей медикаментами та належним лікуванням, особливо в сільській місцевості, адже тієї державної соціальної допомоги у розмірі 70 відсотків прожиткового мінімуму (1176 гривень) на дітей-інвалідів віком до 18 років не вистачає. Тому необхідно залуча-

ти до вирішення цієї проблеми певні волонтерські рухи та меценатні послуги саме в сільській місцевості, а також внести зміни до діючого законодавства щодо спрощення процедури ліцензування медикаментозних виробів, особливо тих, від яких залежить життя дитини з інвалідністю, що супроводжується психічними та фізичними відхиленнями, з обов'язковим державним і громадським контролем.

З правом на здоров'я тісно пов'язане не менш важливе право на освіту. Міцне здоров'я дає можливість успішно вчитися, а знання дозволяють зберегти здоров'я. Освіта є найкращим способом профілактичної медицини. Слід зауважити, що у сільській місцевості оволодіння дошкільною освітою дітьми з інвалідністю знаходиться на неналежному рівні через майже повну відсутність дошкільних груп спеціального призначення. Зазвичай це пояснюється негативним ставленням до таких дітей у суспільстві, підвищеними витратами на їх виховання та обмеженим фінансуванням з боку держави. Система освіти проходить період реформування, намагаючись наблизитися до рівня розвинених Європейських держав, потребує негайного вирішення проблем органами державної влади в Україні.

Що стосується покращення механізму реалізації такими дітьми права на освіту, то можна запозичити досвід інших країн. Так, наприклад, з часу вступу Конвенції в силу багато Європейських урядів адаптували свої шкільні системи, щоб краще задовольняти потреби дітей у багатьох відносинах. Наприклад, у сільських районах діти часто пропускають школу, щоб допомогти батькам у сільськогосподарських і інших роботах. Тому деякі країни, що розвиваються, змінили шкільний календар, привівши його у відповідність із сільськогосподарським. Іншим способом поліпшення доступу до утворення є організація пересувних шкіл. У Румунії неурядовий сектор через деяких своїх представників, наприклад, фонд «World Vision», проводять різні програми, за допомогою яких дітям з бідних сімей допомагає невелика громада, в якій вони проживають, до якої вони також належать. Подібною програмою є «Донори Майбутнього», яка працює не тільки з місцевою владою, з іншими неурядовими організаціями, але й з торговими партнерами. Вступити в цю програму дуже просто. Кожен донор надає по 68 лей на місяць, і ці гроші йдуть як на допомогу дітям, так і громаді. Всі гроші вкладаються в спільний фонд, з якого потім фінансуються різні проекти для громади. Наприклад, школи оснащуються лабораторіями, комп'ютерами, дітям надаються підручники, школи підключають до мережі постачання води чи електрики...» [5]. Знову ж доцільно було б запропонувати ще і меценатні послуги, які допомогли б вирішити проблеми реалізації дітьми права на освіту та внести певні зміни до законодавства про освіту шляхом підвищення відповідальності для суб'єктів, які безпідставно відмовляються реалізувати права дітей з інвалідністю, що супроводжується фізичними та психологічними відхиленнями.

Так, проблемою, яка потребує вирішення, є і реалізація права на гідний життєвий рівень. У світі працює близько 250 мільйонів дітей, багато мільйонів з них у таких умовах, що серйозно загрожують їхньому життю, здоров'ю і заважають їм одержати елементарну освіту. Біля одного мільйона дітей щорічно втягують у незаконний сексуальний бізнес. За оцінками, біля одного мільйона дітей продаються чи стають жертвами контрабанди в рамках своєї чи іноземної країни. Багато хто з них змушений жити в умовах, близьких до рабства. Загальним фактором, що поєднує ці жахливі статистичні дані, є економічна експлуатація [2]. Так, наприклад, таких особливо уразливих дітей, як дітей-інвалідів, використовують для жебракування з метою збагатити статок осіб, які використовують їх. Саме тому, враховуючи уразливість даної категорії дитячого населення, вважаю необхідним внесення змін до законодавства щодо обов'язкового інформування про права дитини, навчання щодо попередження правопорушень проти дитини, їх шкідливих наслідків, про ризики насильства і жорстокості як способів самозахисту.

Захист права дітей на вираження власних поглядів, забезпечення того, щоб до них прислухалися, – нелегка задача. Для цього необхідно внести зміни не тільки в юридичну базу й урядові структури, але й укорінені установки. Нам необхідно навчитися бачити в дітях не власність дорослих, а людей, що володіють здатністю формувати думки, що заслуговують поваги.

Висновки. Досліджуючи основні підходи до осмислення й реалізації, а також захисту прав дітей, визначених міжнародним та національним законодавством, з урахуванням соціальних, економічних та інших факторів впливу на життєдіяльність суспільства, можна зробити висновки:

1. Існує необхідність переглянути і забезпечити достатнє фінансування щодо забезпечення дітей з особливими потребами та тяжкохворих дітей ліками, медичними препаратами, реабілітаційними послугами, імунізацією, особливо у сільській місцевості, шляхом залучення до вирішення цієї проблеми певних волонтерських рухів та меценатних послуг саме в сільській місцевості, а також внести зміни до діючого законодавства щодо спрощення процедури ліцензування медикаментозних виробів, особливо тих, від яких залежить життя дитини з інвалідністю, що супроводжується психічними та фізичними відхиленнями, з обов'язковим державним і громадським контролем.

2. Існує потреба запозичити досвід інших країн щодо покращення механізму реалізації такими дітьми права на освіту, а також внести зміни до законодавства щодо підвищення відповідальності для суб'єктів, що вчиняють порушення в цій сфері.

Здатність держави подбати про тих, хто не може самотужки впоратися із життєвими проблемами, завжди була ознакою розвиненого і самодостатнього суспільства. Необхідно робити усе можливе, щоб уразливі категорії дитячого населення почувалися захищено, навіть в умовах, близьких до воєнних.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Права людини в Україні – 2013. Доповідь правозахисних організацій. / За ред. Є.Ю. Захарова. / Українська Гельсінська спілка з прав людини. – Харків : Права людини, 2014. – 456 с.
2. Соціальна підтримка різних категорій сімей, в тому числі жінок, дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, та дітей з функціональними обмеженнями // Р.Х. Вайнола, І.М. Пінчук, С.В. Толстоухова // Соціальна робота з підлітками та молоддю : інформаційно-аналітичний звіт за 2000 рік / [За заг. ред. С.В. Толстоухової]. – К. : УЦДССМ, 2001 ; Кулик В. Як уникнути соціальної ізоляції? До проблеми дітей з особливими потребами В. Кулик // Шкільний світ. – 2005. – № 15 ; Лященко В.І. Формування життєвої компетентності дітей-інвалідів у центрах ранньої реабілітації : автореф. дис. канд. наук : 13.00.05 / В.І. Лященко // Луганський національний педагогічний ун-т ім. Тараса Шевченка. – Луганськ, 2005.
3. Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 15.04.2014 № 1207 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua>.
4. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/news/29367.html>.
5. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rri.ro/uk-11965>.
6. Конвенція про права дитини (20 листопада 1989 року) (редакція зі змінами, схваленими резолюцією 50/155 Генеральної Асамблеї ООН від 21 грудня 1995 року). Конвенцію ратифіковано Постановою ВР № 789-XII від 27.02.91 р.